

LEEFWENSEN VAN LVG -JEUGD AL BRAINSTORMEND ONDERZocht

Ab Bul
Evelien Bongers¹

Leefwensenonderzoek onder cliënten is momenteel een onderdeel van de procedure bij nieuwbouwprojecten. Het orthopedagogisch behandelcentrum Kwadrant Arkemeyde heeft plannen voor vervangende nieuwbouw. Leefwensenonderzoek wordt in dit traject gezien als een kans om zeggenschap van cliënten, ouders en medewerkers in dit bouwproces vorm te geven. Tevens kon via deze bottom-up benadering de wensen, kennis en ervaringen van direct betrokkenen in kaart gebracht worden. Aangezien er geen geschikte onderzoeksmethode binnen de gehandicaptenzorg voorhanden was, is sectoroverstijgend gezocht en is in de psychiatrie de methode van Concept Mapping gevonden.

Leefwensen

Onder het regiem van de wet toelating Zorginstellingen (WTZi) geldt dat een zorgaanbieder in de gehandicaptenzorg zich bij het indienen van een bouw aanvraag voor een grootschalige renovatie of vervangende nieuwbouw, moet vergewissen van het standpunt van de cliënten. Dit standpunt moet blijken uit een leefwensenonderzoek.

Het toepassen van een leefwensenonderzoek is in de Licht Verstandelijk Gehandicaptensector (LVG) vrij onbekend. De beschreven werkwijzen binnen de aanpalende Verstandelijk Gehandicaptensector (VG) zijn niet geschikt gezien het verschil in uitgangspunten, context en kenmerken van de doelgroep. In de VG sector betreft het namelijk veelal onderzoek bij volwassen cliënten die decennia hebben gewoond op een groot excentrisch gelegen instituutsterrein en die bevestigd worden op wensen om te verhuizen naar een kleinschaligere woonsituatie in een wijk (Krijger, 2005).

Er waren derhalve geen gegevens beschikbaar en er was geen beproefde methode voorhanden om zo'n onderzoek uit te voeren. Het management van Arkemeyde vond het echter van belang om breed en betrouwbaar geïnformeerd te worden over de wensen en verwachtingen die leven bij de direct betrokkenen over het toekomstig verblijf in de driemilieus voorziening. De woningen, voorzieningen en (her)inrichting van het terrein bepalen voor een belangrijk deel het leven van de jongeren die hier vaak enkele jaren behandeld worden.

Kwadrant Arkemeyde

Arkemeyde, onderdeel van Kwadrant, is een regionaal orthopedagogisch behandelcentrum dat aan ongeveer 1000 cliënten per jaar intramurale en extramurale behandeling biedt binnen de LVG-sector in Utrecht, Flevoland en Gelderland. Kwadrant Arkemeyde heeft plannen voor vervangende nieuwbouw voor de driemilieus voorziening. Deze voorziening is centraal gelegen in Soest en biedt verblijf met behandeling aan 48 kinderen en jongeren tussen de 6 en 21 jaar met een licht verstandelijke handicap en vaak ernstige gedragsproblemen. De jongeren die hier behandeld worden zijn vaak in opdracht van de kinderrechter uit huis geplaatst. Een driemilieus omgeving betekent dat er naast wonen en recreatie ook op het terrein naar school wordt gegaan.

---

¹ Ab Bul is heralocatiemanager bij Kwadrant Arkemeyde; Evelien Bongers (MBA) is regiomanager bij Kwadrant Correspondentieadres: Kwadrant Arkemeyde - Baarnsche Dijk 12 E - 3741 LS Baarn.
E-mail: evelien.bongers@sheerenloo.nl.

Kruisbestuiving psychiatrie – LVG jeugd

In de zoektocht naar een onderzoeksmethode voor het leefwensenonderzoek kwam Concept Mapping in beeld. De regiomanager van Kwadrant Arkemeyde heeft in een andere sector (psychiatrie binnen een academische setting) ervaring opgedaan met deze methode en zag mogelijkheden tot kruisbestuiving van deze knowhow tussen de beide sectoren.

Een eerste oriëntatie van de opzet is voorgelegd aan de toenmalig onderzoeker, professor dr. Ch. van Nieuwenhuizen, hoogleraar forensische geestelijke gezondheidszorg, verbonden aan Tranzo, universiteit van Tilburg en aan de GGZ-Eindhoven. Zij heeft de methode van Concept Mapping toegepast in een onderzoek naar wat psychiatrische cliënten belangrijk vinden voor de kwaliteit van hun bestaan (Boevink e.a., 1995). De adviezen die hieruit voortgekomen zijn hebben geleid tot een aangepast gebruik van deze methode, toegesneden op de LVG-doelgroep. In deze aangepaste vorm is de methode van Concept Mapping gebruikt in diverse bijeenkomsten met cliënten, ouders en medewerkers. Deze werkwijze voorziet in een bottom-up-benadering van een essentiële fase van het onderhavige bouwproces, namelijk het tot stand brengen van het programma van eisen.

Concept Mapping

De methode van Concept Mapping is een gestructureerde methode waarmee een complex begrip als leefwensen in kaart kan worden gebracht. Zij is geschikt voor het werken met minimaal 8 tot maximaal 98 deelnemers (NcGv, 1994). De methode biedt deelnemers de gelegenheid om hun opvattingen over een bepaald onderwerp mondeling te expliciteren. Van concrete uitspraken wordt toegewerkt naar meer omvattende, abstracte concepten, die samen een beeld geven van alle relevante aspecten van het concept in kwestie. Essentieel voor de methode is de fasering dat de betrokkenen eerst mogen associëren over het onderwerp en dat ze vervolgens hun associaties moeten beoordelen op relevantie en inhoud (Boevink e.a., 1995).

Structuur versus ‘flow’

Binnen het onderhavige leefwensenonderzoek is de methode van Concept Mapping gebruikt als leidraad om ideeën en wensen naar voren te halen over de nieuw te bouwen woningen en voorzieningen. Een belangrijk spanningsveld bij het gebruik van de methode bij deze jeugdige cliënten was enerzijds de noodzaak tot structuur (in vraagstelling en tijd) terwijl anderzijds een klimaat van vrije gedachtenuitwisseling gecreëerd moest worden om te komen tot creativiteit en optimale inbreng. Anders gezegd: hoe kan vrije associatie gestimuleerd worden zonder dat er een chaotische bijeenkomst ontstaat? Een belangrijke keuze is geweest om de twee te onderscheiden fasen, namelijk de brainstorm en de beoordeling in een verschillende vorm te gieten.

In de eerste fase van brainstorm zijn een zestal bijeenkomsten gehouden. De direct betrokkenen werden in drie groepen onderverdeeld: de cliënten, de ouders/wettelijk vertegenwoordigers en de medewerkers. Vervolgens werden cliënten per leeftijdsfase uitgenodigd: een kindergroep (6 – 12 jaar), een pubergroep (12 – 16 jaar) en een adolescentengroep (16 – 21 jaar). De duur van de bijeenkomsten voor de cliënten was een uur en voor de medewerkers en ouders anderhalf à twee uur. In het kader van verwachtingenmanagement werd aan het begin van elke bijeenkomst aangegeven welke besluiten al genomen zijn in het bouwproces. Hierdoor wisten deelnemers waarop wel en waarop geen invloed meer uitgeoefend kon worden. In deze bijeenkomsten hebben de deelnemers vrijuit en gevrijwaard van kritiek hun ideeën en meningen laten horen. De beoordeling van de bruikbaarheid en kwaliteit van de ideeën, opvattingen en wensen vindt pas later plaats. De concrete uitspraken die gedaan zijn tijdens deze bijeenkomsten werden gebundeld en vastgelegd in een rapport. Hierbij werd gekeken naar de overeenkomsten en verschillen. De tweede fase waarin deze uitspraken op relevantie beoordeeld worden vindt plaats in de werkgroep Programma van Eisen. In deze werkgroep zijn alle geleidingen

vertegenwoordigd en deze groep is belast met het opstellen van het programma van eisen van de woningen.

Structuur als stimulans voor creativiteit

Tijdens de bijeenkomsten worden ook andere vormen van structuur op het gebied van locatie, notulen en vraagstelling ingebouwd die de creatieve ‘flow’ juist hebben gestimuleerd. Zo is ervoor gekozen om de bijeenkomst met de jongste kinderen (6-12 jaar) in de eigen huiskamer te laten plaatsvinden. De groepsleiding leidde het gesprek in de voor de kinderen vertrouwde vorm van een groeps gesprek. De overige bijeenkomsten werden in een zaal gehouden met de opstelling van de stoelen in een U-vorm.

Een ander waardevol middel bleken de notulen te zijn. Tijdens alle bijeenkomsten zijn de ideeën en wensen direct door een notulist vastgelegd en door middel van een beamer, in de vorm van trefwoorden, geprojecteerd op een groot scherm. Voor de deelnemers was dit een signaal dat hun inbreng serieus genomen werd. Tevens werden de zichtbare trefwoorden gebruikt om op elkaars ideeën verder in te haken.

Ook is expliciet stilgestaan bij de vraagstelling aan de cliënten. Mede door het overleg met de groepsleiding zijn de vragen zeer concreet en enkelvoudig gehouden, waarbij keuzevragen en gesloten vragen elkaar afwisselden. Hieronder volgen enkele voorbeelden van het soort vragen dat werd gebruikt:

- in contrastzinnen (mooi...lelijk)
- aanvulzinnen (ik wil dat mijn kamer...)
- keuze vragen (een eigen grote kamer of een grote huiskamer)
- de gesloten vraag (wil je een aparte ruimte om met de leiding te praten)
- een wensvraag (ik zou willen dat de kamer van mijn kind .....is)

Creatieve “flow” als resultaat

Tijdens de zeer inspirerende bijeenkomsten heeft elke deelnemer zijn of haar ideeën naar voren kunnen brengen en is een creatieve “flow” ontstaan. Een voorbeeld hiervan was een kind van 9 jaar dat aangaf schuifdeurtjes in de keukenkastjes te willen hebben, omdat ze dan niet het keukenkastje tegen een ander kind kon aanstoten als ze kwaad en gefrustreerd was. Zo waren er meer ontroerende momenten waarbij cliënten oplossingen bedachten die hun inzicht in eigen gedragsproblematiek toonden en de wil om hier constructief mee om te gaan.

Conclusie

Een leefwensenonderzoek beginnen naar aanleiding van nieuwbouwplannen is een gepaste gelegenheid gebleken om kennis te krijgen van wat leeft bij jongeren die zijn aangewezen op een verblijf in een driemilieuvoorziening en hun ouders. Op een enkele uitschieter na (een marmeren vloer in de woonkamer of een zwembad binnenshuis) is gebleken dat de belangrijkste wens van de kinderen en pubers is om in een gewoon, normaal huis te wonen met speelruimte in de buurt. Wonen en spelen in een veilige omgeving waar zij zich beschermd weten door de groepsleiding. De adolescenten verlangen ernaar om zich te kunnen ontwikkelen tot een zelfstandige volwassene. Dat past natuurlijk geheel bij hun levensfase. Op het gebied van wonen en vrije tijdsbesteding willen zij hiervoor erkenning krijgen en de middelen en mogelijkheden om zich hierin te bekwamen.

De ouders zetten hun ouderlijke zorg voort tijdens het verblijf. Zij willen geen gast zijn maar willen betrokken worden bij de opvoeding. Het wonen en de vrijetijdsbesteding dienen daarop aan te sluiten in de vorm van toegankelijkheid (niet hoeven aan te bellen, maar de achterdeur kunnen gebruiken) en beschermende omstandigheden (gedragsregulerende omgeving). De gevolgde werkwijze, waarbij concept mapping leidraad was, is goed toepasbaar gebleken om deze ideeën en meningen te vergaren.

Geraadpleegde literatuur

- Boevink, W.A. Wolf, J.R.L.M. Nieuwenhuizen, van Ch. en Schene, A.H. (1995) Kwaliteit van leven van langdurige van ambulante zorg afhankelijke psychiatrische patiënten; een conceptuele verkenning. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 37(2), 97 – 110.
- Krijger, E. (2005) *Wensen van mensen. Praktijkvoorbeelden van leefwensenonderzoek bij mensen met een beperking die in een (verblijfs)voorziening wonen*. NIZW.
- Nederlands centrum Geestelijke volksgezondheid (1994) *Concept Mapping, een gestructureerde methode om complexe begrippen in kaart te brengen*. Nederlands centrum Geestelijke volksgezondheid, Utrecht.
-